

DE LA MARELE ORIENT AL FRANȚEI ÎN COLECȚIA
MUZEULUI JUDEȚEAN ARGEȘ VIA CÂMPULUNG

DRAGOȘ MĂNDESCU*

Printre arheologi circulă un dicton a cărui paternitate „se pierde în negura vremilor“, hâtru și cu o oarecare tentă de autoironie, dar puternic ancorat în realitățile ce-i confirmă mesajul, cum că cele mai importante descoperiri se fac în depozitele muzeelor. Lăsând deoparte arheologia, prezentăm în cele ce urmează o la fel de interesantă descoperire, făcută nu în depozitul muzeului, ci chiar în expoziția permanentă și aparținând unei epoci mult mai recente decât cele care îi preocupă îndeobște pe arheologi.

Este vorba de o placă ovală din tablă de cupru cu dimensiunile de 50 x 35 cm, destinată a fi suspendată pe un perete (cum indică clema de prindere fixată pe partea inferioară) și bogat decorată prin repusaj, plasată în expoziția permanentă a Muzeului Județean Argeș în sectorul destinat Revoluției de la 1848 (sala 7). În registrul inventar al muzeului a fost înregistrată la 12 septembrie 1974, cu nr. inv. IMC 674: „Galvanoplastie. Alegorie 1848“. Sunt indicate, de asemenea, originea piesei și forma în care aceasta a intrat în colecția muzeului, și anume printr-o donație făcută în anul 1974 de o oarecare familie Simion din Câmpulung. Nu este exclus ca această piesă să-și fi găsit încă de la început locul în expoziția permanentă de istorie a muzeului argeșean, proaspăt inaugurată în 21 august 1974, în cadrul căreia a fost prezentată publicului vizitator drept o alegorie a Revoluției de la 1848.

Iconografia este bogată în simboluri și extrem de sugestivă (fig. 1/a-b). În centru câmpului plăcii este reprezentat un personaj feminin tânăr, înaripat, peste al cărei piept nud trece o banderolă în diagonală sprijinită pe umărul drept. Femeia înaripată poartă podoabe (cercei, o stea deasupra frunții, un colier de care atârână o cruce malteză), la brâu are un mic șorț pe care se disting figurate echerul și compasul suprapuse, iar coapsele îi sunt acoperite de faldurile unui vesmânt larg. Brațul stâng este ridicat oblic susținând o faclă aprinsă și un simbol în formă de cerc, iar în cel drept, apropiat de corp ține mai multe obiecte dintre care se disting clar o oglindă, un echer, un compas, o mistrie, un ciocan și probabil o daltă. Tânăra înaripată este încadrată de trei îngerași sau genii înaripate, în zbor, unul în fața și ceilalți doi în spatele acesteia. Cel din față ține în mâna dreaptă o spadă, iar în cea stângă un fragment de lanț, iar cei din spate susțin o ramură înfrunzită.

* Muzeul Județean Argeș, Pitești.

Fig. 1a. Efigie masonică din colecția Muzeului Județean Argeș, nr. inv. IMC 674 - fotografie (de Daniel Răcășanu).

Fig. 1b. Efigie masonică din colecția Muzeului Județean Argeș,
nr. inv. imc 674 - desen (de Ovidiu Taifas).

Personajul feminin și cei trei îngerași zboară deasupra globului pământesc situat în fundalul imaginii, în partea de jos, înconjurat de norișori pe care se sprijină o carte deschisă și tablele legii. În spatele Pământului este reprezentat Soarele răsărind. Pe boltă apare banda zodiacală, iar dintre zodii apar reprezentate prin semnele specifice Balanța și Gemenii. Deasupra benzii zodiacale și a personajului feminin, bordând câmpul la marginea sa superioară, este marcată cu capitale deviza «Liberté, Egalité, Fraternité». Pe banda din exergă apar în lateral majusculele J și B, iar deasupra un triunghi înaripat din care pornesc raze. Piesa nu prezintă vreun indiciu (monogramă, nume, marcă de atelier, ștanță de serie etc.) care să ne permită atribuirea sau proveniența.

Din punct de vedere al semnificației, alegoria abundă în simboluri cu conotații cert masonice descrise pe larg în dicționarele și ghidurile de semne și simboluri¹. Tânăra femeie înaripată cu sânii dezveliți reprezintă Libertatea victorioasă și năzuința spre egalitate. Crucea de Malta de la gât este vechiul simbol al Ordinului Cavalerilor Templieri, preluat de masoneria modernă. Șorțul care îi încinge brăul este un cert accesoriu masonic. Toate obiectele pe care le ține în mâini sunt simboluri masonice, cu adânci semnificații în imagistica ritualurilor specifice: compasul, echerul, ciocanul, dalta, mistria sunt instrumentele cu ajutorul cărora se construiește templul perfecțiunii. Oglinda este simbolul prudenței, al înțelepciunii și al cunoașterii. Făclia din mâna dreaptă reprezintă triumful rațiunii asupra întunericului dogmatismului și ignoranței. Al doilea simbol din mâna stângă, cel rotund, nu este altceva decât acel ouroboros, veche emblema al societăților secrete, reprezentat ca un șarpe sau dragon ce-și devorează coada. Cei trei acoliți poartă și ei simboluri masonice: lanțul rupt vorbește despre zdrobirea tiraniei, despre eliberarea de toate constrângerile, fie ele sociale, economice sau religioase. Ramura înfrunzită, mai degrabă decât o reprezentare a măslinului păcii înfățișează creanga de salcâm, simbol al nemuririi, al credinței. În francmasonerie, o ramura de acacia indica mormântul lui Hiram, dar asocierea vine din credințe mult mai vechi. Acacia este o planta veșnic verde și foarte rezistentă. Adeseori, din grinzile de lemn de salcâm răsar muguri. Evreii obișnuiau să o planteze pe morminte ca un simbol al vieții, dar și ca un marcaj de mormânt.

Cartea deschisă și tablele legii simbolizează Biblia și Talmudul, ambele cărți sacre (Marile Lumini ale masoneriei) fiind deschise pe altarele templelor masonice. Cele două zodii figurate pe banda zodiacală nu sunt întâmplător alese: Balanța reprezintă justiția, echilibrul, armonia, iar Gemenii unitatea contrariilor și egalitatea.

Exerga poartă, la rândul său, mesaje masonice dintre cele mai notorii: literele J (în stânga) și B (în dreapta) simbolizează cele două coloane, Jachin și Boaz, așezate de Hiram la intrarea în Templul lui Solomon, în fața Hikalului, una în dreapta, cealaltă în stânga (Regi 7, 15-22). Acestea sunt reproduse până astăzi în orice templu masonic. Ele reprezintă legătura dintre cer și pământ, dar și interdependența dintre principiul feminin (Jachin) și cel masculin (Boaz), dintre frumusețe și forță. Triunghiul înaripat este, desigur, ochiul atotvăzător ce-și aruncă razele asupra întregii compoziții de dedesubt.

¹ Bibliografia este imensă. Ne limităm la menționarea celor mai facil de accesat, precum Jean Ferré, *Dicționar de simboluri masonice*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004; Clare Gibson, *Semne și simboluri - ghid ilustrat. Semnificații și origini*, Editura Aquila '93, Oradea, 1998; Albert G. Mackey, *Legende, miturile și simbolurile Francmasoneriei*, Editura Herald, București, 2011.

În sfârșit, cele trei cuvinte care apar ca un leitmotiv al Revoluției de la 1848 (și datorită căreia, desigur, efigia a fost așezată în muzeu în sectorul expozițional destinat acestui mare eveniment istoric la nivel european) nu sunt nici ele străine de masonerie. Vehiculată intens drept o deviză eminamente republicană, «Libertate, Egalitate, Fraternitate» pare a fi fost, în realitate, împrumutată de la Francmasonerie, în speță de la Marele Orient al Franței². Chiar dacă se poate spune pe drept cuvânt că își are rădăcinile în Revoluția Franceză, această deviză nu capătă un caracter oficial decât cu instaurarea celei de-a doua Republici. Prima asociere consfințită dintre cele trei idealuri și regimul republican apare în „Le Moniteur Universel” din 27 februarie 1848 care anunța că guvernul provizoriu a decis să înscrie sub drapelul național francez, cuvintele „République Française, Liberté, Égalité, Fraternité”. Adevărata sa origine avea să fie relevată un an mai târziu, odată cu promulgarea primei Constituții a Marelui Orient al Franței (GODF), la 10 august 1849: „Francmasoneria, instituție esențial filantropică, filosofică și progresistă, are la bază existența lui Dumnezeu și nemurirea sufletului; ea are ca obiect exercitarea binefacerii, studiul moralei universale, al științelor și al artelor și practicarea tuturor virtuților. Deviza sa a fost dintotdeauna: Libertate, Egalitate, Fraternitate”. Oricum, disputa asupra primordialității inițierii acestei devize nu este încheiată³.

Cert este că deviza străjuiește și astăzi Marele Templu Arthur Groussier din Paris, Sediul Marelui Orient al Franței. Merită adusă în discuție și fresca plasată imediat sub ea, în absida de est a Marelui Templu (fig. 2).

Fig. 2. Paris, Marele Templu Arthur Groussier - Sediul Marelui Orient al Franței. Absida estică, cu fresca executată de P. Poisson în 1854 și detaliu cu personificarea Francmasoneriei. După www.godf.org.

² Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România. Revoluție și francmasonerie*, vol. I, Editura RAO, București, 2002, p. 381; Mihai Sorin Rădulescu, *Loji masonice bucureștene din perioada domniei lui Carol I. Documente pariziene inedite*, în "București. Materiale de istorie și muzeografie", Muzeul Municipiului București, 13, 1999, 135.

³ Robert Amadou, *Liberté, Égalité, Fraternité. La Devise républicaine et la Franc-Maçonnerie*, în „Renaissance traditionnelle. Revue d'études maçonniques et symboliques”, 17-18 (ianuarie-aprilie), 19-20 (iulie-octombrie), 1974 (= Numéro Spécial 1, 1977).

Cu o puternică încărcătură militantă, această frescă a fost executată de P. Poisson în 1854, imediat după ce această vestită și puternică lojă masonică a cumpărat superba sală de bal a familiei Grimaldi spre a o transforma în cel mai important templu al său. O tânără cu pieptul dezgolit (năzuința spre egalitate), întruchipând Francmasoneria, domină Pământul și națiunile lumii. Printre atributele sale apar spada flamboaiantă, echerul delta (simbolul echilibrului perfect) și compasul de navigație, cartea Legii, totul pe fundalul unui cer care începe să se însenineze. Așadar, suficient de multe similitudini cu efigia din muzeul piteștean pentru a pleda spre o sorginte comună.

Câteva dintre aceste elemente simbolice se regăsesc și în celebrul tablou atribuit lui Jean-François Le Barbier (1738-1826) reprezentând cele 17 articole ale Declarației Drepturilor Omului și Cetățeanului din 1789, una dintre cele mai importante piese ale iconografiei Revoluției Franceze (fig. 3). Acest tablou, expus în Muzeul Carnavalet din Paris conține clare referiri la simbolistica masoneriei⁴: personificarea Libertății înaripate (e drept, mai puțin dezgolite decât în reprezentările mai târzii), foarte evidențiate ochiul atoatevăzător și ouroboros și mai discret cele două coloane laterale (Jachin și Boaz) ce sprijină textul declarației.

Fig. 3. Jean-François Le Barbier, „Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului din 1789“ (1791) - detaliu. Paris, Muzeul Carnavalet.

⁴ Julie Viroulaud, Jean-Jacques-François Le Barbier l'Aîné et les francs-maçons: autour d'une œuvre d'inspiration maçonnique, *La Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*, în „La Revue du Louvre et des musées de France“, LXI, 2011, 4, p. 80-86.

Alte analogii pot fi desprinse din așa-numita imortalizare a ideologiei republicane concretizată într-un tablou pe care Ministerul de Interne al Franței i l-a comandat pictorului Nicolas Louis Francois Gosse (1787-1878) în anul 1848. Compoziția, intitulată *Libertate, Egalitate, Fraternitate sau Sclavia abolită*, s-a pierdut, dar a supraviețuit o schiță expusă în Muzeul Departamental d'Oise din Beauvais (fig. 4). Avem de a face tot cu o prezentare alegorică a idealului revoluționar, cele trei personaje (Libertatea în centru, având la dreapta sa Fraternitatea, iar la stânga Egalitatea) ridicându-se deasupra pământului⁵. Ca și în alegoria noastră, globul pământesc este vizibil parțial în partea de jos a reprezentării artistice. Postura personajului ce întruchipează Libertatea este în multe privințe asemănătoare cu cea de pe piesa din muzeul piteștean: înaripată, cu brațul stâng ridicat oblic, cel drept coborât dar în ambele ținând simboluri, piciorul drept dezgolit și adus în față etc. Sunt și multe diferențe, considerabile ca însemnătate: simbolurile sunt cu totul altele în reprezentarea de la Pitești (de exemplu, locul tricolorului francez de la brâu Libertății de la Beauvais este luat de șorțul masonic), celelalte două femei din triada pictată de Gosse sunt înlocuite de îngerași acolți ai personajului central de pe efigia noastră etc.

Fig. 4. Nicolas Louis Francois Gosse, „Schiță pentru Libertate, Egalitate, Fraternitate sau Sclavia abolită“ (1848). Beauvais, Muzeul Departamental d'Oise.

⁵ Nelly Schmidt, *Abolitionnistes de l'esclavage et réformateurs des colonies (1820-1851). Analyse et documents*, Karthala, Paris, 2000, p. 383, 402, pl. 53.

Ajungem în final și la spinoasa problemă a apartenenței acestei piese, despre care nu avem vreun indiciu cert. Provenind de la Câmpulung, este foarte probabil să fie legată de spațiul muscelean sau argeșean. Nu este exclus ca această efigie masonică să aibă conexiuni directe cu familia Brătienilor cărora să le fi aparținut la un moment dat. Înclinațiile masonice ale unora dintre cei mai însemnați membri ai acestei „dinastii politice” sunt notorii și nu mai reprezintă astăzi pentru nimeni un tabu. De asemenea, trebuie precizat că modelul francmasonic adoptat de Brătieni este cel de sorginte franceză, mediu din care provine cu siguranță și efigia noastră. Este suficient să aducem în discuție „cariera” de francmason a lui Ion C. Brătianu (1821-1891). Inițierea a avut loc la Paris, în 1846, în Loja Atheneul Străinilor, tutelată de Marele Orient al Franței; tot aici se afiliază Lojii Trandafirul Perfecției Tăceri, în care la 14 iulie 1847, este ridicat la gradul de Maestru. În 1848 era afiliat lojii bucureștene Frăția, după care se reîntoarce la Paris, unde va fi arestat după câțiva ani pentru participarea la atentatul împotriva lui Napoleon al III-lea. Reîntors la București, fondează, în 1857, alături de alți frați reveniți din exil, Loja Steaua Dunării al cărei venerabil maestru devine⁶. Brătianu iese din masonerie după Congresul de la Berlin (1878), așadar la trei decenii de la inițierea sa, interzicându-le totodată și fiilor Ionel, Dinu și Vintilă să-i calce pe urme. Momentul coincide și cu eliminarea, la 13 septembrie 1877, din ritualul Marelui Orient al Franței a referirilor la creștinism⁷.

Apoi, mai ales n-ar trebui uitată familia Goleștilor, cu preocupări masonice chiar mai vechi decât cele ale familiei Brătianu. Constantin (Dinicu) Goleșcu este fondatorul, la 1827, împreună cu Ioan Heliade Rădulescu și Stanciu Căpățâneanu, al unei loji masonice muntene, transformată ulterior în Societatea Filarmonică. În 1834, o facțiune desprinsă din această lojă intră sub obediența Marelui Orient al Franței, despre care am vorbit mai sus și de la care, dat fiind simbolismul absolut specific al reprezentărilor figurate, se revendică și efigia din muzeul argeșean. Trei dintre cei mai importanți membri ai familiei Goleșcu, Ștefan, Nicolae și Alexandru, făceau parte din această facțiune masonică. Parisul va fi fost scena întâlnirilor și colaborărilor în domeniul masonic al fraților Golești cu numeroși revoluționari din toată Europa, așa cum au fost cele din 1837 cu polonezul Mihail Czajkowski⁸. Și un ultim indiciu: stabilirea la Câmpulung, în casa construită în primii ani ai sec. XX de tatăl lor, inginerul botanist Vasile Goleșcu (1875-1920) – și el având solide legături cu Franța, prin studiile pe care le face la Nancy⁹ –, a ultimelor descendente ale familiei Goleșcu, domnișoarele Irina și Elena Goleșcu (decedate în 2001), și proveniența din acest oraș a efigiei masonice prezentate aici să fie numai o pură coincidență? Trebuie să recunoaștem că o asemenea reconstituire a traseului efigiei masonice pare extrem de tentantă: de la Alexandru G. Goleșcu (Negru, Arăpila) (1819-1881), om politic de primă mână și mason cu state vechi, cu activitate ferventă pe acest plan încă din

⁶ Daniel Béresniak, *Francmasoneria în Europa de Est*, Editura Nemira, 1994, p. 13-17, 106-107, 128; Emilian M. Dobrescu, *Ilustrații francmasoni*, Editura Nemira, București, 1999, p. 147.

⁷ A. M. Stoenescu, *op. cit.*, p. 398, 400-401, 410, 426.

⁸ Radu Ștefan Vergatti, *Boierii Golești și acțiunea masonică prepașoptistă din Valahia*, în „Museum. Studii și comunicări”, Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești - Argeș, VIII, 2008, p. 27-30.

⁹ Valeriu Alexiu, *Vasile A. Goleșcu și învățământul silvic românesc*, în „Ecos. Revistă de educație ecologică și ocrotirea naturii”, 18, 2006, p. 44-46.

perioada „Frăției”¹⁰, piesa trece în posesiunea unuia dintre cei 11 fii ai săi, nimeni altul decât Vasile Golescu, de la care ajunge la fiicele acestuia - câmpulungenele Irina și Elena. De la acestea la familia Simion din Câmpulung, care la rândul său o donează muzeului din Pitești, n-ar mai fi decât un pas.

Oricum ar fi, piesa prezentată aici este deosebit de frumoasă și interesantă prin prisma simbolisticii conținute. Nu-i cunoaștem gradul de raritate - ar putea să fie un unicat, dar la fel e posibil să-i aparțină unei serii - dat fiind că astfel de piese sunt rareori publicate. Demersul de față s-ar putea constitui și într-un îndemn adresat muzeografilor la reevaluarea potențialului propriilor colecții. Surprizele nu vor întârzia să apară. De asemenea, dacă s-ar confirma vreodată itinerariul piesei pe care am îndrăznit să-l propun mai sus, am avea de a face cu o probă fizică de netăgăduit ce dovedește apartenența la o lojă masonică sub obediența Marelui Orient al Franței a unuia dintre cei mai importanți reprezentanți ai familiei Golescu - Alexandru G. Golescu-Negru (Arăpila).

Și, în final, mai rămâne o întrebare: cum a fost posibil ca această efigie masonică, fără să deranjeze pe nimeni și prin urmare să fie automat înlăturată fără drept de apel și cu posibile consecințe grave, să reziste în expoziția permanentă a muzeului din 1974 și până în 1990 – așadar într-o perioadă când Francmasoneria era un subiect tabu (în afara legii încă din 1948) – zi de zi sub ochii sutelor de mii de vizitatori perindați prin fața sa și sub nasul vigilantelor organe de îndrumare și control a căror competență, nu-i așa?, n-ar putea fi pusă de nimeni la îndoială...

Mulțumiri: autorul exprimă sincere mulțumiri domnului Horia Nestorescu-Bălcești pentru sprijinul colegial acordat cu promptitudine și eficiență. Opiniile avizate împărtășite de Domnia sa mi-au fost de un real ajutor în elaborarea acestui material.

FROM THE GREAT ORIENT OF FRANCE IN THE COLLECTION OF THE ARGEȘ COUNTY MUSEUM VIA CÂMPULUNG

Abstract

The article presents a exhibit from the history permanent exhibition of the Argeș County Museum, donated in 1974 by the Family Simion from Câmpulung. It was for a long time considered to be an allegorical representation of the 1848 Revolution. In reality, it is a Masonic effigy, having an elaborated symbology that refers to The Great Orient of France. The two important families of Argeș, Golescu & Brătianu, had contacts with this strong Masonic Lodge or with some others subordinated to it. It is possible that this effigy belonged to one of the two families. The author believes it belonged to the Golescu Family, namely to Alexandru G. Golescu-Negru (Arăpila) (1819-1881), an important political personality of his times and a Freemason.

¹⁰ Dimitrie R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor din România (1800-1898)*, ediția a II-a, Editura Alfa, Iași, 2004, p. 123; Stelian Neagoe, *Oameni politici români*, Editura Machiavelli, București, 2007, p. 334-336; Nicolae C. Nicolescu, *Șefii de stat și de guvern ai României (1859 - 2003)*, Editura Meronia, București, 2003, p. 171-174.